

UDC 008 DBTBL 13.11.45
<https://doi.org/10.47526/2022-4/2664-3162.06>

¹Bilal ELBİR, ²Yusuf AYDIN

¹Doç. Dr. Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Manisa, Türkiye (bilal.elbir@hotmail.com)
<https://orcid.org/0000-0002-8865-1240>

²Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Yüksek Lisans Öğrencisi, Manisa, Türkiye (yusufaydn05@gmail.com)
<https://orcid.org/0000-0002-0241-6515>

KLASİK EDEBİYATIN VE HALK EDEBİYATININ ETKİLEŞİMİ BAĞLAMINDA NAZİRELER*

Özet

Nazire; bir şairin başka bir şairin şiirini ölçü, kafiye, muhteva gibi unsurları kullanarak yeniden yazmasıdır. Sanatçı taklit ederek başladığı yazma sürecinde kendini geliştirerek daha iyisini ortaya koyma imkânını elde eder. Bundan dolayı nazirecilik şairlerin yetişmesinde, kendini geliştirmesinde ve ustalaşmasında önemli bir rol oynamıştır. Nazire geleneğinin ilk yansımaları klâsik edebiyatta görülmüş ve daha sonra halk edebiyatı şairleri tarafından da kullanılmıştır. Nazireler aynı dilde yazılmasının yanı sıra başka dillerde de yazılmıştır. Böylece nazireler kültürel etkileşimi de sağlamışlardır. Bu nedenle nazirecilik geleneği şairlerin yetişmelerinde, ustalaşmalarında ve kendilerini geliştirmelerinde önemli bir rol oynamıştır. Bu çalışmada; klasik edebiyat ve halk edebiyatı arasındaki ilişkinin en önemli unsurlarından olan nazire geleneğinin yansımalarının ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda klasik ve halk edebiyatındaki birbirleriyle ilişkili bazı nazire örnekleri tespit edilmiştir. Nazire yazıcılığının ilk örnekleri klasik edebiyatta görülmüş sonrasında ise halk edebiyatı şairleri arasında da nazire yazmak bir gelenek hâline gelmiştir.

Anahtar Kelimeler: Nazire, Klasik Edebiyat, Halk Edebiyatı, Nazire Mecmuaları, Taklit

* Geliş Tarihi: 2 Aralık 2022 – Kabul Tarihi: 18 Aralık 2022

Date of Arrival: 2 December 2022 – Date of Acceptance: 18 December 2022

Келген күні: 2 желтоқсан 2022 ж. – Қабылданған күні: 18 желтоқсан 2022 ж.

Поступило в редакцию: 2 декабрь 2022 г. – Принято в номер: 18 декабрь 2022 г.

¹Bilal ELBİR, ²Yusuf AYDIN

¹Assoc. Dr. Manisa Celal Bayar University, Faculty of Arts and Sciences,
Department of Turkish Language and Literature, Manisa, Turkey (bilal.elbir@hotmail.com)
<https://orcid.org/0000-0002-8865-1240>

²Manisa Celal Bayar University, Institute of Social Sciences, Turkish Language
and Literature Graduate Student, Manisa, Turkey (yusufaydn05@gmail.com)
<https://orcid.org/0000-0002-0241-6515>

NAZİRES IN THE CONTEXT OF THE INTERACTION OF CLASSICAL AND FOLK LITERATURE

Abstract

Nazire; It is a poet's rewriting of another poet's poem by using elements such as measure, rhyme, and content. The artist has the opportunity to show himself better by improving himself in the production process, which he starts by imitating. For this reason, nazireism played an important role in the upbringing, self-development and mastery of poets. The first reflections of the Nazire tradition were seen in classical literature, and then nazire was also used by folk literature poets. Nazires provided intercultural interaction by being written on works written in different languages as well as on works written in the same language. In this study; it is aimed to reveal the reflections of the nazire tradition, which is one of the most important elements of the relationship between classical literature and folk literature. In this direction, some related examples of nazires in classical and folk literature have been identified. Admiration and imitation were influential on the basis of folk poets writing nazires for classical poets. The nazires written by folk poets to classical poets are an example that increases the common points of the two literatures. It is known that folk poets wrote nazires to each other, except for the nazires written by poets of classical literature. It has been seen that the poems written by the folk poets in nazire are also the works that are admired and arranged in the classical poetry tradition.

Keywords: Nazire, Classical Literature, Folk Literature, Nazire Mecmuas, Imitation

GİRİŞ

Klasik edebiyat ile halk edebiyatı, uzun yıllar nazım türü, nazım biçimi, muhteva gibi unsurlar ile etkileşim içinde olmuş ve birbirlerini beslemişlerdir. İki edebî geleneğin hem muhteva hem de şekil olarak birbirlerini etkilemelerinin yansımalarını ortaya konulan ürünlerde görmek mümkündür. Eğitimli halk şairleri klasik şiire ilgi duyarak klasik şiirdeki bazı hususiyetleri eserlerinde yansıtmışlardır. Nazire geleneği iki edebiyat arasındaki iletişimin en önemli göstergesi durumundadır.

Nazirenin kelime anlamlarına bakıldığında, kelimenin kökünde de bulunan "benzemek" ve "benzerlik" anlamlarının ön plana çıktığı görülür. Bu benzerliğin yanı sıra "karşılık", "örnek verme", "yaklaşma", "taklit" gibi manaların da tanımlarda yer bulduğu tespit edilmektedir [1, s. 26]. Edebî

bir terim olarak nazire, bir şairin şiirine başka bir şairce aynı ölçü, uyak ve redifle yazılan benzeri bir manzumeye denir [2, s. 67]. Nazirenin, Türk edebiyatına Fars edebiyatından geçtiği bilinir. Fakat bazı araştırmacılar, Türk, Arap ve Fars edebiyatlarında XIII. yüzyıldan önce, “nazire”nin var olduğunu iddia etmişlerdir [3, s. 363]. Klasik şiire ait olan bu geleneğe amaç, model alınan şairi ve şiiri övmek, örnek aldığı şairin taklit edilen şiirden daha iyisini yazmaktır [1, s. 67]. Nazirelerin birçok işleve sahip olduğu söylenebilir. Öncelikle yeni eserlerin ortaya çıkmasını teşvik etmiştir. İkinci işlevi ise, çitayı yükselterek edebî değeri yüksek olan eserlerin ortaya çıkmasını sağlamaktır.

Nazire geleneği, Türk şiirinde klasik edebiyat ile görülür. Klasik Türk edebiyatında, özellikle Fuzûlî, Nâilî, Bâkî, Nâbî, Nedim ve Şeyh Galip ile nazirecilik alanında parlak bir dönem yaşandığı görülmektedir. Mazmun kullanımında tıkanma yaşanması, şiirlerde tekrara düşülmesi üzerine nazireciliğin önem kazandığı söylenebilir. [4, s. 479]. Farklı dil özellikleri ve farklı karakteristik yapılara sahip olan halk edebiyatı ve klasik edebiyat, nazireyi kendi özelliklerine uygun biçimde kullanmışlardır. Bu sebeple öncelikle nazirenin bu iki edebiyatta nasıl kullanıldığını incelemek gerekir.

Bu çalışmada Türk şiir geleneğinin yayılması, gelişmesi ve şiir üretkenliği bakımından büyük öneme sahip olan nazirenin; halk şiiri ve klasik şiirdeki yansımaları tespit edilmiş ve karşılaştırılmıştır.

1. Halk Edebiyatı ve Klasik Edebiyat Etkileşimi

Türk edebiyatı tarihi içerisinde halk edebiyatı ve klasik edebiyat birbirinden kopuk edebî gelenekler değildir. Yüzyıllarca bu iki gelenek bünyelerinde farklı özellikleri barındırarak gelişse de birbirini beslemiş ve etkileşim içinde olmuşlardır. Benzerlik ve etkileşim yansımaları, söz sanatları, mazmunlar, tarihî şahsiyetlerin kullanılması vb. birçok noktada karşımıza çıkar. Klasik edebiyat geleneğinin mazmun kullanımı konusunda Fars edebiyatından daha çok etkilendiği bilinmektedir. Klasik edebiyat şairlerince kullanılan mazmunlardan bazıları, halk şairleri tarafından da benzer bir şekilde şiirlerde kullanılmıştır. “Hem divan hem de halk şiirinde en çok adı geçen, benzetme ve mazmun ögesi olarak kullanılan kuş bülbüldür. Anka, simurg, hüma ve hüdhüd kuşları ise iki tarzda da hayalî kuşlar olarak karşımıza çıkar” [5, s. 200].

İki geleneğin sanatçıları arasında bazı etkileşimler söz konusudur. Özellikle eğitilmiş halk şairleri klasik edebiyat geleneğine gösterdikleri ilgi sonucunda klasik şiirin bazı şekil unsurlarını kullanmaya başlamıştır. Bunun dışında muhteva açısından da etkileşimin söz konusu olduğu söylenebilir. Klasik edebiyat, halk edebiyatından biçimsel (şarkı ve tuyug) ve içerik olarak etkilenmiştir. Aynı şekilde halk edebiyatı da klasik edebiyattan biçimsel (divanî, selis, semai, kalenderî, satranç...) ve içerik bakımlarından

etkilenmiştir [5, s. 196]. Şairler; tasavvuf, doğa, aşk gibi birçok konuyu benzer kalıplarla işlemişlerdir. Özellikle 18 ve 19. yüzyıl halk âşıklarının klasik şiir tarzı şiir söyleme eğiliminde oldukları görülmektedir [6, s. 308]. Halk şairlerinin eğitilmiş olmasıyla klasik şiirden etkilenmeleri doğru orantılıdır. Âşık Ömer, Erzurumlu Emrah, Bayburtlu Zihni bu düşünceyi destekler nitelikte eserler yazmışlardır. Örneğin; Âşık Ömer'in klasik edebiyat tarzında, aruzla, gazel, dîvânî, kalenderî, semaî türlerinde de şiirleri bulunmaktadır ve bunlar sayı olarak da hece ile yazdıklarından oldukça fazladır [7, s. 195].

Klasik şiir ve divan şiiri etkileşimi bağlamında sadece halk şiirinin klasik şiirden etkilendiğini söylemek doğru olmayacaktır. Divan şairleri de birtakim estetik kaideler dâhilinde hayal dünyalarını şiirlerine yansıtarken yaşadıkları toplumun gerçeklerinden kopmayarak dönemin gelenek, görenek, âdet ve inanışlarına, halkın gündelik yaşantısına, yerel söyleyişlere de şiirlerinde yer vermişlerdir. Özellikle halkı ilgilendirecek birçok unsur klasik şiire yansımıştır. Halk dili, kültürü, gelenekleri, inanışları, anlatıları, yaşam tarzı klasik şiirde gözle görünür bir şekilde yer almaya başlamıştır. Halk şiirinin ve klasik şiirin müşterekleri arasında yer alan ve çalışmanın konusunu oluşturan nazire, her iki edebiyat arasındaki etkileşimi hızlandırmakla birlikte bir rekabet de oluşturmuştur.

Aynı toplum içerisinde bulunan insanların birbirlerini etkilemesi yadsınacak bir durum değildir. Halk şairlerinin aruz ölçüsü kullanarak şiir yazmaları yanında klasik şairlerin hece ölçüsüyle yazdığı şiirler bulunmaktadır. Klasik şiir ile halk şiirinin 16. yüzyıldan itibaren birbirine yaklaşması müşterek noktalarının artmasıyla ilişkilidir. Halk şiiri ile klasik şiirin müşterekleri üzerine yapılan araştırmalarda şekil ve muhteva açısından birçok ortak noktanın bulunduğu ortaya konulmuştur [8, s.45-74].

1.1. Halk Edebiyatında Nazire Geleneği

Türklerin İslamiyet'i kabulü sonrasında, ilimde ve sosyal hayatta birçok değişiklikler ortaya çıkmıştır. İlim dili Arapça olurken, Farsça da edebiyat dili olarak öne çıkmıştır. Halk edebiyatı ve klasik edebiyat gerek dil gerekse sanat anlayışı olarak birçok farklılığı içinde barındırır. "Bu iki kol her ne kadar farklı estetik kaideleri ve sanatları benimsemiş olsa da köken ve kaynak olarak aynı kültürü, yaşamı, düşünceyi ve inancı ele almaktadır" [5, s. 196].

Divan şiiri ile âşık şiiri 16. yüzyıldan itibaren konu ve şekil bakımından birbirine yaklaşılmaya başlamış, âşıklar, divan, selis, kalenderi, semai gibi adlar verdikleri aruzlu nazım şekilleriyle eserlerini vermişlerdir [9, s. 23]. Âşıkların, divan edebiyatından bu denli etkilenmesinin birden fazla sebebi olabilir. Özellikle âşıkların usta-çırak ilişkisi ile eğitilmesi ve geleneğin belli kollar ile devamının sağlanması; kullanılan şekil ve

konuların âşık şiirinden yayılmasını ve aktarılmasını sağlamıştır. Ayrıca saz şairlerinin çoğunun eğitim alması ve bağlı buldukları geleneği tıpkı divan şiiri gibi yüksek bir seviyeye çıkarmaları ile oluşan ortak unsurlar etkileşimin üst seviyeye çıkmasında etkili olmuştur. “Divan şiiri unsurlarını en çok kullanan şairler ise Erzurumlu Emrah, Bayburtlu Zihnî, Develî, Seyranî, Tokatlı Nurî, Ispartalı Seyranî, Beşiktaşlı Gedaî, Narmanlı Sümmanî, Celâlî, Remzi, Âşık Ruşenî, Dertli, Pinhanî, Lutfî, Cezmî, Kemalî, Geredeli Figani, Teslim Abdal (tekke şairi), Âşık Velî ve Kul Halil gibi şahıslardır” [2, s. 26]. “Erzurumlu Emrah, birçok divan şairinden etkilenmiştir. Eserlerinde, başta Fuzûlî olmak üzere, Nedim’in, Bâkî’nin, hatta bazı parçalarında Şah İsmail-i-Safevî’nin, Ahmed-i-Da’î’nin te’sirlerini görmek bile kâbildir” [10, s. 15]. Etkileşim sonucunda âşık şiirinin; kullanılan bazı şekil ve muhteva özelliklerinde değişiklikler görülmüştür. “Şehir âşıklarının çoğu divan şiiri çevresinde yaşadıkları için saz çalmak ve heceyle şiir söylemek dışında gelenekten uzaklaşmışlardır. Bu âşıklar, birçok şiirlerini koşma kalıbına dökülmüş gazele döndürmüşlerdir” [11, s. 4]. Bu durum da geleneğin doğallığının bozulmasına sebep olmuştur. “Şehirli âşıklar, Âşık Ömer ve Gevheri etkisinde kalarak aruz ölçüsünü, divan şiirinin nazım şekillerini daha çok kullanmaya başlamışlardır. Hece ölçüsüyle yazdıkları şiirlerde de daha çok Arapça ve Farsça kelime, terkip ve tamlamalar kullanmaya başlamışlardır” [12, s. 4].

Nazirenin ilk örneklerinin Türk edebiyatında Yunus Emre ile ortaya çıktığı söylenebilir. Yunus’un nazireleri Ahmed Yesevî’nin şiirlerine yazılmıştır. Ahmed Yesevî’nin şiirleri üzerine farklı çalışmalar yapılmış olmakla birlikte, Yesevî’nin Türk edebiyatındaki nazire geleneğine etkileri ayrıca irdelenmelidir [13, s. 67-75]. Yunus’tan önce bu türün ilk şairleri arasında Türk şairi Hakîm Süleyman Ata yer alır. Hakîm Süleyman Ata Ahmed Yesevî’nin hikmetlerine hikmetlerle karşılık vermiş, şiirlerine nazireler söylemiştir [3, s. 363].

Saz şairleri ilk önce kendi aralarında nazire yazmışlardır. Özellikle eğitilmiş âşıkların klasik şiir unsurlarını daha fazla kullanmasıyla bir rekabet ortamı oluşmuş, sonucunda da saz şairleri, klasik şairlere de nazireler yapmıştır. Sadece halk şairleri değil aynı zamanda klasik şairler de halk şairlerinden etkilenmiştir. Örneğin; kendisine halk sanatçıları tarafından nazire yazılan Âşık Ömer, dönemindeki birçok sanatçıyı etkilemiştir. Klasik şairler de onun şiirine karşı ilgisiz kalmamışlar, Vehbî, meşhur “Sühan” kasidesinde ondan bahsetmiş, İzzet Molla da bir mısrasını tazmin etmiştir [14, s. 11]. Ayrıca, Âşık Ömer, kendisi de Ahmed Paşa, Fuzûlî ve Ataî gibi klasik şairlerin şiirlerine nazireler yazmıştır [15, s. 8].

1.2. Klasik Edebiyatta Nazire Geleneği

İslamiyet'in kabulünden sonra oluşmuş olan, çoğunlukla eğitilmiş kişilerin etkin olduğu edebiyata bazı araştırmacılar klasik edebiyat, bazıları da dîvân edebiyatı adlandırmalarını kullanmayı tercih etmişlerdir. "Divan edebiyatı, Türklerin Müslümanlığı kabul etmelerinden sonra İslâm medeniyetinin bilim, inanç ve kuralları etkisinde ortaya koydukları edebiyat türüdür" [16, s. 5].

Sanatın başlangıcında taklidin önemli bir yer tuttuğu yadsınamaz. Nazire yazma sanatçıların beğendikleri bir esere öykünmesi olarak kabul edilebilir. Klasik edebiyatta nazire geleneği üzerine yapılan bir çalışmada üç tür nazire sınıflandırması yapılmıştır.

1-Mesnevilere Yazılan Nazireler

2-Diğer Nazım Şekillerine Yazılan Nazireler

3-Bir Eserin Tümüne Yazılan Nazireler [17, s. 25-34].

Klasik edebiyatta nazire geleneğinin en iyi yansımaları nazire mecmualarında görmek mümkündür. Nazire mecmuaları edebiyat tarihinde bazı sanatçıların şiirlerinin ortaya çıkarılması, estetik zevk anlayışının tespit edilebilmesi açılarından katkı sağlayan önemli kaynaklardır. Nazire mecmualarında sadece klasik edebiyat şairlerinin yazdığı nazireler yer alırken, tezkirelerde şairlerin nazire yazma sebepleri ve tepkileriyle ilgili bazı bilgiler bulmak mümkündür.

XVI. Yüzyılın önemli şairi Necâtî Beg şiirlerine nazireler yazılan bir şairdir. Amasyalı şair Mihrî Hatun, Necâtî Beg'e en çok nazire yazan şairdir. Necâtî'nin Mihrî Hatun'un nazireleri dolayısıyla rahatsızlık duyduğu ve Mihrî Hatun'a hitâben,

"İy benüm şi'rüme nazîre diyen

Çıkma râh-ı edebden eyle hazer"

şeklinde bir tembihte bulunduğu kaynaklarda aktarılmıştır [3, s. 398].

Klasik edebiyatta nazire üzerine yapılan çalışmalarda üç özelliğin yazılan eserde olması konusunda görüş birliği olduğu belirtilmiştir:

a. Örnek alınan şiirle, yani zemin şiirle veya model şiirle vezin birliği,

b. Zemin / model şiirle kafiye, varsa redif birliği,

c. Zemin / model şiirle söyleniş (eda), anlam ve hayal benzerliği [17, s. 37].

2. Halk Şairlerinin Klasik Türk Şairlerine Yazdıkları Nazireler

İki geleneğin etkileşiminin ürünü sayabileceğimiz halk edebiyatı ve klasik edebiyat sanatçılarının birbirlerine yaptığı nazireler dikkat çekicidir. Örneğin; Âşık Ömer, Ahmed Paşa, Fuzûlî ve Atâî gibi klasik şairlerin

şairlerine nazireler yazmıştır [15, s. 8]. “Âşık Ömer’in divan şiirine yakınlığı, sadece kullandığı nazım şekilleri ve edebî sanatla dilindeki yabancı kelime ve tamlamadan ibaret değildir. O, büyük divan şairlerinin şiirlerine nazire yazacak kadar, klasik şiire yakındır. Fuzûlî’nin en güzel şiirlerinden biri, bilindiği gibi, “Su Kasidesi”dir. Âşık Ömer de yazdığı bir muhammeste aynı redifî kullanmıştır. Şiir, dil ve üslup olarak da muhtevası bakımından da Fuzûlî’nin şiirini hatırlatmaktadır” [15, s. 14]. Halk şairlerinin birbirlerini etkilemesini göz önünde bulundurarak halk şairlerinin, klasik şairlere nazire yazma akımının ortaya çıktığı söylenebilir. Halk şiirinin bir başka önemli sanatçısı Erzurumlu Emrah da eğitimli bir âşık olmasının etkisiyle klasik şiire merak salmış ve klasik şiirden etkilenmiştir. Erzurumlu Emrah, üstat arayışını Kastamonu’da bulunduğu sırada tanıştığı Halvetî şeyhlerinden Kastamonulu Çörekçizâde Lütî Efendi ile sürdürmüş, onun makta beyti

“Lütîye arz-ı hülûs etmek degil bunda murâd

Hasbihâl ettikçe yâre eylerim izhâr-ı aşk” şeklinde olan bir gazeline nazîre yazmıştır [18, s. 221].

Çalışmamızda halk şairlerinin klasik Türk edebiyatı şairlerine yazdığı tespit edilen bazı nazireler incelenerek çıkarımlar yapılmıştır.

Ahmed-i Dâî’nin gazeline nazire olarak yazdığı aşağıdaki gazelde Emrah, tekrar sanatıyla rüçû sanatını bir arada kullanarak şiirinde hem anlam hem de ses bakımından farklı bir ahenk sağlamıştır. Emrah’ın naziresine geçmeden evvel Ahmed-i Dâî’nin gazelinesi gözden geçirmek mukayese açısından katkı sağlayacaktır [6, s. 312].

Ahmed-i Dâî’nin gazeli:

Eyâ hurşîd-i meh-pey-ker cemâlün müşterî-manzar

Ne manzar manzar-i tâli’ ne tâli’ tâli’-i enver

Yüzündür âyet-i rahmet özündür mazhar-ı kudret

Ne kudret kudret-i sâni ne şâni’ şâni’-i ekber

Cemâlünden cihân rûşen yanagun gonçesi gülşen

Ne gülşen gülşen-i cennet ne cennet cennet-i kevser

Mu’anber saçların dil-keş münevver tal’atun meh-veş

Ne meh-veş meh-veş-i câzû ne câzû câzû-yı dil-ber

Süleyman sîreti sende sikender şûreti sende

Ne şûret şûret-i yûsuf ne yûsuf yûsuf-ı server

Felek şatrancını utdun sa’âdet milkini tutdun

Ne mülket mülket-i devlet ne devlet devlet-i kayser

Egerçi kullarun bî-had velî kemter kulun Ahmed
Ne ahmed ahmed-i dâ'î ne dâ'î dâ'î-yi çâker [19, s. 255].

Aşağıdaki Emrah'ın naziresinde ise, şair “ne” kelimesini sadece ikinci mısra başı ve ortasında değil aynı zamanda Dâî'den farklı olarak birinci mısra ortasında da tekrarlayarak farklı bir ahenk oluşturmuştur:

“Boyun bir serv-i kâmet ne kâmet kâmet-i Tûbâ
Ruhun bir lale-i ahmer ne ahmer gonca-i zîbâ

Müsel sel kâkülün hoş-bû ne hoş-bû bir şûr-ı nâfe
Ne nâfe nâfe-i müşgin ne müşgin anber-i sârâ

Kaşın bir hâme-i kudret ne kudret esmâ-i esved
Ne esved esved-i enver ne enver enver-i garrâ

Gözün bir ebher-i âhû ne âhû ayn-ı pür fettân
Ne fettân fitne-i câdû ne câdû nergis-i şehlâ

Lebin bir câm-ı zemzem ne zemzem kâse-i şerbet
Ne şerbet şerbet-i şehd-âb ne şehd-âb bâde-i sahbâ

Cemâlin rengi bir gül-ter ne gül-ter behcet-i gülşen
Ne gülşen gülşen-i cennet ne cennet cennetü'l-me'vâ

Sözün bir sırdır Emrâhî ne sırdır ma'nâ-yı hikmet
Ne hikmet dâne-i gevher ne gevher gevher-i yektâ” [20, s. 44].

Halk şiiri ve klasik şiir arasındaki müşterek noktaların etkisiyle; farklı zamanlarda yaşamlarına rağmen iki geleneğin şairleri birbirlerini etkilemişler ve birbirlerinden etkilenmişlerdir. Bu duruma en iyi örnek Erzurumlu Emrah'ın, divan şairi Bâkî'ye yazdığı naziredir.

Bâkî'nin Gazeli

“Hoş geldi bana mey-gedenün âb u hevâsı
Va'llâhi güzel yirde yapılmış yıkılası

Men' eyler imiş mes'ele-i aşkı müderris
Ey hâce anun var ise yaklaştı kazâsı

Gitmez o mehün râ gibi hançer kemerinden
Üftâdelerin öldürür âh işte burası

Zîbâ yaraşur hil'at-i nâz o boyı serve

İki kolumı kılsam ana bel tolaması
Dikkatler ile seyr iderüz yâri ser-â-pâ
Görmez mi idük biz de eger olsa vefâsı

Dünyâ deger ol mâh-likâ dil-ber-i garrâ
Yûsufda dahı yokdur anun hüsn ü bahâsı

Meddâh olalı çeşm-i gazâlânene Bâkî
Öğrendi gazel tarzını Rûmun şu'arâsı" [21, s. 416].

Erzurumlu Emrah'ın Bâkî'ye yazdığı nazire:

"Çün tuttu haset damenin asrın ümerası
Döktü yere yüz suyunu dehrin fukarası

Ey pır-i mugan yanmaz idin su gibi nâra
Yaktı beni bu muğbeççenin işte şurası

Anın ile ben ahz ü i'tâ eylerim ammâ
Olmazsa eğer gayrı ile bey ü şirâsı

Ketm etme gönül söyle cevabın şuaraca
Pend-i suhanı saklama geldikçe sırası

Emrah basalı kişver-i Rûm içre ayağın
Fehm etti gazel veznini Türk' ün şuara" [22, s. 25].

Erzurumlu Emrah, klasik Türk edebiyatında büyük bir etkisi olan Nedim'in "var idi" redifli gazeline nazire yazmıştır. "Var idi" redifi geçmişi çağrıştırmaktadır. Her iki gazelin aynı redifle yazılmasından dolayı geçmişe özlem duygusunu yansıttığı görülmektedir. Zemin şiir ile nazire şiirin beyit sayılarının aynı olması göze çarpan diğer bir özelliktir.

Nedim'in gazeli:

"Sînede evvel ne muhrık ârzûlar var idi
Lebde ser-keş âhlar âteşli hûlar var idi

Böyle bî-hâlet degildi gördüğüm sahrâ-yı aşk
Anda mecnun bîdler divâne cûlar var idi

Ben bu gün bir nev-bahâr-ı hüsn ü ân seyreyledim
Tarf-ı destârında sünbül gibi mûlar var idi

Sen yine bir nev-niyâz âşık mı peydâ eyledin
Kûyuna yer yer dökülmüş âb-ı rûlar var idi

Ey Nedîm ey bülbül-i şeydâ niçün hâmûşsun

Sende evvel çok nevâlar güft ü gûlar var idi” [23, s. 329].

Erzurumlu Emrah’ın Nedim’e yazdığı nazire:

“Bir zaman bu bezmde çok Âlişânlar var idi
Çok şecâ’at sahibi sahib- kırânlar var idi

Böyle virâne degildi gördüğüm gülzârlar
Bunda tezyin-hâneler âlî mekânlar var idi

Kande kalmış bilmezsem bu gülşenin ra' nâları
Nice servi kadliler nev-res civânlar var idi

Şâh-sâr-ı goncada güller gülerdi nâzla
Nağmeler âğâz eden bülbül- zebânlar var idi

Çeşm-i seyl-âbım gibi leyl ü nehâr Emrâh benim
Her taraf çağlar gider âb-ı revânlar var idi” [20, s. 246].

Erzurumlu Emrah, 16. yüzyıl klasik Türk edebiyatı şairlerinden Fuzûlî’ye de nazire yazmıştır. Her iki şiirin kelime servetlerinin benzer olduğu dikkati çekmektedir.

Fuzûlî’nin gazeli:

“Eyle ser-mestem ki idrâk etmezem dünyâ nedür
Ben kimem sâkî olan kimdür mey-i sahbâ nedür

Gerçi cânândan dil-i şeydâ için kâm isterem
Sorsa cânan bilmezem kâm-ı dil-i şeydâ nedür

Vasldan çün âşıkı müstagnî eyler bir visâl
Âşıka ma’şûkdan her dem bu istignâ nedür

Hikmet-i dünyâ vü mâ-fihâ bilen ârif degül
Ârif oldur bilmeye dünyâ vü mâ-fihâ nedür

Ah u feryâdun Fuzûlî incidüpdür âlemi
Ger belâ-yı aşk ile hoşnûd isen gavgâ nedür” [24, s. 173].

Erzurumlu Emrah’ın Fuzûlî’nin gazeline yazdığı nazire:

“Sâkiya sorma bana keyfiyyet-i sahba nedir
Öyle mestim ki taakkul kılmazam dünya nedir

Hor görüp rüsvalığım ta' n etme ey zahid beni
Fehm eder mi mest olan şeyda nedir rüsva nedir

Gerçi aşıklık kılan çoktur bu bezm-i aşkta

Lik bilmezler sebât-ı aşk nedir sevda nedir
Fark eden a'lâyı ednayı dilâ âşık değil
Aşık ol kim bilmeye a'lâ nedir edna nedir

Çünkü bildin mahvolur eşya kalır sultan-ı aşk
Bilmezem Emrah senin gönlündeki dâvâ nedir” [22, s. 26].

Emrah, bir diğer 17. yüzyıl klasik Türk şairi; Akkırmanlı Nakşî'nin “söyler” redifli gazeline de nazire yazmıştır.

Akkırmanlı Nakşî'nin Gazeli:

“Eyâ sen şanma kim senden bu güftârı dehân söyler
Veyâ terkib olan 'unsur yahûd lahm-ı zebân söyler

Seni ol sana bildürmek murâdın kasd idüp Mevlâ
Anâşırda giyüp bir ton yüzünden tercemân söyler

Yaratdı cümle eşyâyı özin setr eyleyüp anda
Göründi niçe bin yüzden velî kendi nihân söyler

Olar kim bilmedi nefsin arefden almayup dersin
Degildür Hakk'a ârifler özin bilmez yalan söyler

Kimindür bunca cünbüşler kimindür nutk iden gevher
Özinden olmadun ârif ki senden özge kân söyler

Hayâl-i zıl yeter 'ibret görünen hayme-i tende
Degildür nutk iden şûret derûnunda devrân söyler

Sekâhüm Rabbühüm hamrın içen âşıklar ey Nakşî
Olurlar bî-mekân anlar mekândan lâ-mekân söyler” [25, s. 202].

Emrah'ın, Akkırmanlı Nakşî'ye yazdığı nazire:

“Habibâ mihr-i mahbûbun deminden bu zebân söyler
Çünân kim kutb-ı irşâdın dilinden ârifân söyler

Nedir bu matlab-ı a'lâ nedir ya maksad-ı aksâ
Bu sırrın remzini dana olanlar bî-gümân söyler

Görenler sûret-i eşyâda vech-i bâki didârın
Cemâlullah-ı evsâf eyleyip zâhir nihân söyler

Hakikat mektebinden ders-i aşkı almayan âşık
Özün bilmez sözün bilmez ne söylerse yalân söyler

Zebân-ı kâli şol bir şâ'irânın ebkem olsun kim

Dehenden sirkat eyler el kelâmın rây-gân söyler
Hakikatle derunu öyle memlûdur ki Emrah'ın
Lisan-ı tercemansız şerhedip mu'ciz beyan söyler” [20, s. 90].

18. yüzyılda yaşamış Nedim, klasik şiirin önemli sanatçılarından. Gerek kendi döneminde gerek kendinden sonraki dönemlerde pek çok şairin Nedim'den etkilendiği ve onun şiirlerine nazireler yazdığı görülmüştür. Sadece divan şairlerini değil halk şairlerini de etkileyen Nedim'in, şiirlerine nazire yazan isimlerden biri de Bayburtlu Zihnî'dir. Halk şairlerinden Bayburtlu Zihni, Nedim'e nazire yazmıştır. Nedim'in gazelinde aradığı sevgiliyi bulamadığı için şair “Yok bu şehir içre senin vasf etdiğin dilber Nedim” derken Bayburtlu Zihnî'nin naziresinde” Zihnîyâ vasf ettiğin bu dilber-i yek-tâ ki var” diyerek aradığını bulan bir insan izlenimi oluşturmuştur.

Nedim'in “olmuş sana” redifli gazeli:

“Haddeden geçmiş nezâket yâl ü bâl olmuş sana
Mey süzölmüş şîşeden ruhsâr-ı âl olmuş sana

Bûy-ı gül taktir olunmuş nâzın işlenmiş ucu
Biri olmuş hoy birisi dest-mâl olmuş sana

Sıhr ü efsûn ile dolmuşdur derûnun ey kalem
Zülf-i Hârûtun demek mümkün ki nâl olmuş sana

Şöyle gird olmuş Firengistân birikmiş bir yere
Sonra gelmiş gûşe-i ebrûda hâl olmuş sana

Ol büt-i tersâ sana mey nûş eder misin demiş
El-amân ey dil ne müşkilter su'âl olmuş sana

Sen ne câmın mestisin billah kimin hayrânısın
Kendin aldırđın gönül n'oldun ne hâl olmuş sana

Leblerin mecrûh olur dendân-ı sîn-i bûseden
La'lin öpdürmek bu hâletle muhâl olmuş sana

Yok bu şehir içre senin vasf etdiğin dilber Nedim
Bir perî-sûret görünmüş bir hayâl olmuş sana” [23, s. 254].

Bayburtlu Zihni'nin Nedim'in “olmuş sana” redifli gazeline yazdığı nazire:

“Bûy-i mûyun nesc olup kanber nikâb olmuş sana
Nâfe-i âhû-yı cennet müşk-i nâb olmuş sana

Yâ sabâ attâr gül taktir ederken bağda
Gül süzölmüş la'line gülden gül-âb olmuş sana

Bezm kurmuş âl-i ruhsârında bir hâlin ki var
Taht-ı yâkût üzre şâh-ı cem cenâb olmuş ana

Lâle-had şimşâd-kad müşğîn hat u anber nukat
Kilk-i kudretle muharrer bir kitâb olmuş sana

Zihnîyâ vasf ettiğın bu dilber-i yek-tâ ki var
Aferin-i kâf u nûndan intihâb olmuş sana” [26, s. 227].

Yukarıda da belirtildiği gibi Nedim, birçok divan ve halk şairini etkilemiştir. Nedîm’in şiiirlerine nazire yazan halk şairlerinden bir diğeri de Dertli’dir. Dertli, Nedim’in “Gibi” redifli gazeline nazire yazmıştır. Zemin şiiir özelliğinde olan Nedim’in gazeli beş beyitten meydana gelmiştir.

Nedim'in “-ım gibi” redifli gazeli

“Sînede bir lahza ârâm eyle gel cânım gibi
Geçme ey rûh-ı revân ömr-i şitâbânım gibi

Perde-dâr anlardım el-hak goncayı gördüm seher
Ol dahi leb-rîz-i çâk olmuş girîbânım gibi

Reşk-i Çin olmakda fikrim gelmedi ta'bîre lîk
Vasfi ol gîsûların hâb-ı perîşânım gibi

Geçmem ol gülden gül-âb almazdan evvel müyunun
Her biri inbîk-i zehr-âb olsa müjgânım gibi

Cüst ü cû etdim yine cânâ Nedîmâ bendene
Bir efendi bulmadım devletlü sultânım gibi” [23, s. 333-334].

Dertli’nin yazmış olduğı naziresinde Nedim’in gazelinde kullanılan vezin ve redif gibi şekil unsurlarına riayet edilmekle birlikte Nedîm’in gazelinde beyit sayısı 5 iken bu sayının Dertli’de yedi olduğı görölmektedir.

Dertli'nin Nedim'in gazeline yazdığı nazire:

“Râz-ı aşkın dilde pinhân eylerim cânım gibi
Sîne-i gencînede mahfûzdur îmânım gibi

Nâle vü feryâdına bâis nedir bülbül senin
Yoksa bir goncen mi var gül-berg-i handânım gibi

Geşt-i âlem eyleyip gezdim cihânı görmedim

Lâciverdî kubbenin altında sultânım gibi
Gül-sitân-ı âlemi bir bir temâşâ eyledim
Bir sanevber görmedim serv-i hırâmânım gibi

Hâk-i dehri bin kere sürse suvarsa bâğıbân
Bitmemiş bitmez felek devrinde Bostân'ım gibi

Rişte-i reyhâne teşbîh etme zülfün Dertliyâ
Sünbül-i bâğ olmaya kâkül-perîşânım gibi” [27, s. 100].

Âşık Ömer'in divan şiirine yakınlığı, sadece kullandığı nazım şekilleri, edebî sanatlar, dilindeki yabancı kelime ve tamlamalardan ibaret değildir. O, büyük klasik şairlerin şiirlerine nazire yazacak kadar, klasik şiire yakındır. Fuzûlî'nin en güzel şiirlerinden biri, bilindiği gibi, “Su Kasidesi”dir. Âşık Ömer de yazdığı bir muhammeste aynı redifi kullanmıştır. Şiir, dil, üslup ve muhteva açılarından Fuzûlî'nin şiirini hatırlatmaktadır. Âşık Ömer'in muhammesinin ilk ve son beşlikleri şu şekildedir:

“İbtidâ halk oldu dürr-i maden-i peydâde su
Arıdup nûr-i tecellî kıldı anı sâde su
Gevher-i genci ezeldendir gelüp îcâde su
Göricek didâr-i Hakk'ı oldu çün âmâde su
Çağlayup bâd-ı hevâdan başladı feryâde su

Ey Ömer zikreyle Hak'kî derdlere oldur tabîb
Zâyi'etme emeğin yevm-ül-cezâda ey garîb
Şübhesiz yarın olur Kevser şerâbından nasîb
Bir içim su verse kim bir susuza dünyâde su
Sakî-i Ebrâr Alî ana sunar ukbâde su” [15, s. 14].

Âşık Ömer, 18. yüzyıl divan şairlerinden olan Balıkesirli Rasih'in “Üstüne” redifli gazeline aşağıdaki “üstüne” redifli murabba ile nazire yazmıştır. Nazire geleneği içerisinde bir şairin vezin, kafiye ve muhtevayı muhafaza ederek şiir yazması esastır. Âşık Ömer'in model aldığı şiirin nazım biçimini değiştirerek nazire yazmış olması dikkat çekmektedir.

Rasih'in gazeli:

“Süzme çeşmin gelmesin müjgân müjgân üstüne
Urma zahm-ı sineme peykân peykân üstüne

Pâre-i elmâs eker her açdığı zahma o şûh
Lütfu var olsun eder ihsân ihsân üstüne

Dilde gam var şimdilik lütf eyle gelme ey sürûr

Olamaz bir hânedede mihmân mihmân üstüne
Yardan mehcûr iken düşdüm diyâr-ı gurbete
Bana gönderdi felek hicrân hicrân üstüne

Hem mey içmez hem güzel sevmez demişler hakkına
Eylemişler Râsîh'a bühtân bühtân üstüne" [28, s. 356].

Aşık Ömer'in Râsîh'e yazmış olduğu nazire murabba'sında bazı küçük değişiklikler dikkati çekmektedir. Râsîh üstüne redifinden önce kullandığı ikilemelerde hal eki kullanmazken Aşık Ömer'in ikilemelerin ilkinde (bühtânı bühtân) hal eki kullandığı görülmektedir.

"Sevdiğim takın yürü mercânı mercân üstüne
Lutf edersen sevme gel her cânı her cân üstüne
Zulme bâ'is oldu gâyet' ol rakîb-i bî-îmân
Eyleme gel her zamân dîvânı dîvân üstüne

Ey dirîgâ nûş edip aşkın şarâbın kanmadım
Sanma kim' cânâ ben aşkının oduna yanmadım
Hak bilir kim billâhî ben (sana) kemlik sanmadım
Kanlı zâlim eyledin bühtânı bühtân üstüne

Tutalım kim âleme sultân imişsin ey perî
Rahm edersin cevr-ile öldürme gel âşıkları
Câna kasd eyler şehâ rûyunda müjgân okları
Katlime almış gibi fermânı fermân üstüne

Hayflar olsun kim âhir ömrümüz oldu hebâ
Vasfa gelmez pâdişâhım ettiğin cevr ü cefâ
Billâhî düşmezdi senin şânına ey bî-vefâ
Sînem üzre eyledin hicrânı hicrân üstüne

Hîç cefâsız dilber olmaz böyledir kim tâ ezel
Tâ kıyâmet haşr olup edince devrân-ı Zuhâl
Cümle âlem Yûsuf olsa istemem gayrı güzel
Der ki Ömer sevmezem bir cânı bir cân üstüne" [29, s. 473-474].

Halk şairleri arasında klasik şiire en fazla ilgi gösteren sanatçıların başında gelen Âşık Ömer, özellikle Fuzûlî'den etkilenmiştir. Ömer'in şiirlerinde Fuzûlî'nin izlerini görmek mümkündür. Âşık Ömer, Fuzûlî'nin "-a/e yazmışlar" redifli gazeline nazire yazmıştır. Fuzûlî'nin şiirinde Vâmık, Ferhad ve Mecnun'a telmih yapılırken Âşık Ömer'in naziresinde ise, Ferhad, Mecnun ve Lokman'a telmih yapılmıştır.

Fuzûlî'nin gazeli:

“Ezel kâtibleri uşşâk bahtın kare yazmışlar
Bu mazmûn ile hat ol safha-yı ruhsâre yazmışlar

Havâs-ı hâk-i pâÿün şerhini tahkîk edüp her dem
Gubâr ilen beyâz-ı dîde-yi bîdâre yazmışlar

Gülistân-ı ser-i kûyun sıfatın bâb bâb ey gül
Hat-ı reyhân ile cedvel çeküp gülzâre yazmışlar

Eki satr eyleyüp ol eki mey-gûn la'ller vasfın
Görenler her birin bir çeşm-i gevher-bâre yazmışlar

Girüp büt-hâneye kılsan tekellüm cân bulur şeksüz
Musavvirler ne sûret kim der ü dîvâre yazmışlar

Muharrirler yazanda her kime âlemde bir rûzî
Mana her gün dil-i sad-pâreden bir pâre yazmışlar

Yazanda Vâmık u Ferhâd u Mecnûn vasfın ehl-i derd
Fuzûlî adını gördüm hem ol tûmâre yazmışlar” [30, s. 468].

Âşık Ömer'in Fuzûlî'ye yazdığı nazire:

“Ezel kâtipleri hatt-ı siyâhın kara yazmışlar
Benim baht-ı siyâhım kara üzre kara yazmışlar

Benim derd-i firâvânım ilâcı vaslına muhtâc
Seni bir³ hâzık-ı Lokmân beni bî-çâre yazmışlar

Senin esrâr-ı aşkın halka fâş etti deyü hâlâ
Beni ol âşık-ı dildâdeler dildâre yazmışlar

Benim katımda sorarsan eğer Ferhâd'ı Mecnûn'u
Birisi dağdır onun birin kühsâre yazmışlar

Kazâ oklarına Âşık Ömer göğsün gerip tutma
Güzeller az kalıptır levh-i sînem yâre yazmışlar” [29, s. 156].

15. yüzyılda yaşamış ve divan şiirinin en önemli isimlerinden biri olmuş Şeyhî, yazdığı eserlerle birçok sanatçıya öncü olmuştur. Klasik Türk edebiyatında Şeyhî'nin “Hüsrev ü Şirin” adlı eserine defalarca nazire yazılmıştır. Sultan şairler arasında yer alan Şah İsmail Hatâyî de Şeyhî'ye nazire yazmıştır. Hatâyî, Şeyhî'nin “senündür” ve “menzilidir” redifli

gazellerine nazireler yazmıştır. Hatâyî'nin nazirelerinde zemin şiirlere kelime serveti bakımından bağlı kalarak yazdığı görülmektedir.

Şeyhî'nin Gazeli:

“Gönül bende tapuçı cân senündür
Ne buyursan şehâ fermân senündür

Hatâ kuldân atâ şehden hemîşe
Mürüvvet kânısın ihsân senündür

Felekler müşterîdür gün yüzüne
Süregör iy kamer devrân senündür

Süvâr ol devlet atına melik-vâr
Sa'âdet topın ur meydân senündür

Susamışları iy Hızır-ı zamâne
Suvar kim Çeşme-i hayvân senündür

Bu gece cânımı kurbâna yazdım
Kabûl eyler isen mihmân senündür

Kapına geldi Şeyhî âciz ü hâr
Eger ayb ola ger noksân senündür” [31, s. 127].

Hâtayî'nin Şeyhî'ye yaptığı Nazire:

“Ne buyursan şehâ fermân senündür
Yolunda cân u baş kurbân senündür

Hatâ menden atâ senden eyâ döst
Ki mürvet vaktidur ihsân senündür

Susamış leblerün Hızır-ı zamâna
Suvargil Çeşme-yi hayvân senündür

Süvâr ol dövlet atına hemîşe
Sa'âdet topı hem çevgân senündür

Melekler müşterîdür gül yüzüne
Sür imdi iy kamer dövrân senündür

Ezelden cânımı kurbân vıredüm
Kabûl eyle şahâ fermân senündür

İşigünde kulundur bu Hetâ'î
Nazar kıl hâlına heyrân senündür” [32, s. 355].

Şeyhî'nin Gazeli:

“Ayagın toprağı cân menzildir
Eşigin ehl-i irfân menzildir

Hayâlin tahtıdır vîrâne gönlüm
Îmâret kıl ki sultân menzildir

Sifâ umar lebinden hasta cânım
Bilir derdine dermân menzildir

Görelî zülfünü haddinde bildim
Ki akreb mâh-ı tâbân menzildir

Eşiginden güzer kıldıkça ey bâd
Hazer kıl kim Süleymân menzildir

Perî yüzlüm sür agyârı kapından
Melek yeri ne şeytân menzildir

Mahallen içre cân verdiği Şeyhî
Makâmı ya'ni cânân menzildir” [31, s. 147].

Hatâyî'nin Şeyhî'ye yazdığı nazire:

“Yanagun ey peri cân menzildir
Bu bülbülnün gül-istân menzildir

Ayagun basdığı yir ey dil-ârâm
Bu mûr için Süleymân menzildir

Saçınun zulmetinde teşne Hızra
Dudağun âb-ı hayvân menzildir

Bitüpdür kâmetün çeşmüm öninde
Ne hoş serv-i hırâmân menzildir

Murâd için gelüpdür dil kapuna
Înâyet kıl ki ihsân menzildir” [32, s. 325].

20. yüzyıl halk sanatçılarından Huzurî, 16. yüzyıl divan şairlerinden Fuzûlî'ye nazire yazmıştır. Aradan geçen yüzyıllara rağmen yazılan bu nazire, iki geleneğinin etkileşiminin süreklilik arz ettiğinin bir göstergesidir.

Fuzûlî'nin Gazeli

“Çeşm-i sûret-bâzıma müjgân saf-ı hengâmedir
Kana batmış her müjem bir şûh-ı gül-gûn-câmedir

Tâ hatın üzre ham-ı ebrûların ser-germiyem
Her sözüm derd-i dil imlâsına bir ser-nâmedir

Gösterir her dem alâmetler kıyâmetden kâdin
Kâim etmiş hasr burhânın aceb allâmedir

Yüzde nakş-ı hûn-ı dil râz-ı nihânım fâş eder
Şerh-i gam takrîrine her kiprigim bir hâmedir

Derdim oldur kim müselmân olmuş ol tersâ-beçe
Küfre olan zulmler” ya'ni bugün islâmedir

Ey sabâ rahm et ki ol bî-derd kılmış terk-i cevri
Çare-i derd-i dilim mevkûf bir i'lâmedir

Ey Fuzûlî bulmadım reng-i riyâdan bir safâ
N'ola ger meylim bu reng ile mey-i gül-fâmedir” [33, s. 46].

(Huzurî'nin Fuzûlî'nin gazeline yazdığı nazire)

“Mest-i câm-i vahdetiz her tavrımız mestânedir
Gönlümüz rühsâr-ı yâre subh u şâm pervanedir.

Biz hakıyat dersini pîr-i mûgandan almışız
Tekkemiz meyhanelerdir, gönlümüz puthanedir.

Lâübali meşrebiz âyin ü mezhep bilmeyiz,
Kâyd-i âlemden beri ma'muremiz viranedir.

Zikrimiz, âh u enîn, âmalımız dâğ-ı derûn
Devreder elden -ele teşbihimiz peymanedir.

Terk-i suret eyle zâhit hakıyat ehline
Yârdan gayri ne görürüsen mutlaka bigânedir.

Kıyl u kalden vurma dem vaiz yeter kim
Sende yok sıdk u safa hep sözlerin efsanedir.

Kays'e benzetmen Huzurî âşık-ı bîçâreyi
Rahm-i mâderden değil çok eski bir divânedir” [34, s. 143].

Çalışmamıza dahil edilen halk edebiyatı ve klasik edebiyat şairlerinin yazdığı şiirler, daha görünür olması için tablo halinde verilmiştir. Tabloda zemin şiirlerin ve nazirelerin matla beyitlerinin verilmesi yeterli görülmüştür.

Tablo1: Çalışmada Geçen Zemin Şiirler Ve Nazireleri:

Nazire Yapılan Şair / Yaşadığı Yüzyıl / Bağlı Bulunduğu Edebi Gelenek			Nazire Yapan Şair/ Yaşadığı Yüzyıl/ Bağlı Bulunduğu Gelenek			Aruz Kalıbı	Nazım Biçimi
Ahmed-i Dâî	15. Yüz yıl	Klasik Türk Edebiyatı ₁	Erzurumlu Emrah	19. Yüzyıl	Halk Edebiyatı	Mefâ'ilün – Mefâ'ilün – Mefâ'ilün – Mefâ'ilün	Gazel
Matla Beyit (Ahmed-i Dâî)	Eyâ hurşid-i meh-pey-ker cemâlün müşteri-manzar Ne manzar manzar-i tâli ne tâli tâli -i enver						
Matla Beyit (Erzurumlu Emrah)	Boyun bir serv-i kâmet ne kâmet kâmet-i Tûbâ Ruhun bir lale-i ahmer ne ahmer gonca-i zîbâ						
Bâki	16. Yüz yıl	Klasik Türk Edebiyatı ₁	Erzurumlu Emrah	19. Yüz yıl	Halk Edebiyatı	Mef'ûlü - Mefâ'ilü - Mefâ'ilü - Fe'ûlün	Gazel
Matla Beyit (Bâki)	Hoş geldi bana mey-gedenün âb u hevâsı Va'llâhi güzel yirde yapılmış yıkılası						
Matla Beyit (Erzurumlu Emrah)	Çün tuttu haset damenin asrın ümerası Döktü yere yüz suyunu dehrin fukarası						
Nedim	18. Yüz yıl	Klasik Türk Edebiyatı ₁	Erzurumlu Emrah	19. Yüz yıl	Halk Edebiyatı	Fâ'ilâtün – Fâ'ilâtün - Fâ'ilâtün – Fâ'ilün	Gazel
Matla Beyit (Nedim)	Sînede evvel ne muhrık ârzûlar var idi Lebde ser-keş âhlar âteşli hûlar var idi						
Matla Beyit (Erzurumlu Emrah)	Bir zaman bu bezmde çok alişânlar var idi Çok şecâ'at sahibi sahib-kırânlar var idi						
Fuzûlî	16. Yüz yıl	Klasik Türk Edebiyatı ₁	Erzurumlu Emrah	19. Yüz yıl	Halk Edebiyatı	Fâ'ilâtün - Fâ'ilâtün - Fâ'ilâtün - Fâ'ilün	Gazel
Matla Beyit (Fuzûlî)	Eyle ser-mestem ki idrâk etmezem dünyâ nedür Ben kimem sâkî olan kimdür mey-i sahbâ nedür						
Matla Beyit (Erzurumlu Emrah)	Sakiya sorma bana keyfiyyet-i sahba nedir Öyle mestim ki taakkul kılmazam dünya nedir						

Nazire Yapılan Şair / Yaşadığı Yüzyıl / Bağlı Bulunduğu Edebi Gelenek			Nazire Yapan Şair/ Yaşadığı Yüzyıl/ Bağlı Bulunduğu Gelenek			Aruz Kalıbı	Eserin Nazım Biçimi
Akkirmanlı Nakşi	17. Yüz yıl	Klasik Türk Edebiyatı ₁	Erzurumlu Emrah	19. Yüz yıl	Halk Edebiyatı	Mefâ'ilün – Mefâ'ilün – Mefâ'ilün – Mefâ'ilün	Gazel
Matla Beyit (Akkirmanlı Nakşi)	Eyâ sen şanma kim senden bu güftârı dehân söyler Veyâ terkeb olan unsur yahûd lahm-ı zebân söyler						
Matla Beyit (Erzurumlu Emrah)	Habibâ mihr-i mahbûbun deminden bu zebân söyler Çünân kim kutb-ı irşâdın dilinden ârifân söyler						
Nedim	18. Yüz yıl	Klasik Türk Edebiyatı ₁	Bayburtlu Zihni	19. Yüz yıl	Halk Edebiyatı	Fâ'ilütün – Fâ'ilâtün – Fâ'ilâtün – Fâ'ilün	Gazel
Matla Beyit (Nedim)	Haddeden geçmiş nezaket yâl ü bâl olmuş sana Mey süzülmüş şişeden ruhsâr-ı al olmuş sana						
Matla Beyit (Bayburtlu Zihni)	Bûy-i mûyun nesc olup kanber nikâb olmuş sana Nâfe-i âhû-yı cennet müşk-i nâb olmuş sana						
Nedim	18. Yüz yıl	Klasik Türk Edebiyatı ₁	Dertli	19. Yüz yıl	Halk Edebiyatı	Fâ'ilâtün – Fâ'ilâtün – Fâ'ilâtün – Fâ'ilün	Gazel
Matla Beyit (Nedim)	Sînede bir lahza ârâm eyle gel cânım gibi Geçme ey rûh-ı revân ömr-i şitâbânım gibi						
Matla Beyit (Dertli)	Râz-ı aşkın dilde pinhân eylerim cânım gibi Sîne-i gencînede mahfûzdur imânım gibi						
Rasih	18. Yüz yıl	Klasik Türk Edebiyatı ₁	Âşık Ömer	17. Yüz yıl	Halk Edebiyatı	Fâ'ilâtün – Fâ'ilâtün – Fâ'ilâtün – Fâ'ilün	Gazel > Murabba
Matla Beyit (Rasih)	Süzme çeşmin gelmesin müjgân müjgân üstüne Urma zahm-ı sineme peykân peykân üstüne						
Murabba'nın İlk Dörtlülüğü (Âşık Ömer)	Sevdiğim takım yürü mercânı mercân üstüne Lutf edersen sevme gel her cânı her cân üstüne Zulme bâ'is oldu gâyet ol rakîb-i bî'imân Eyleme gel her zamân divânı divân üstüne						
Nazire Yapılan Şair / Yaşadığı Yüzyıl / Bağlı Bulunduğu Edebi Gelenek			Nazire Yapan Şair/ Yaşadığı Yüzyıl/ Bağlı Bulunduğu Gelenek			Aruz Kalıbı	Eserin Nazım Biçimi

Fuzûlî	16. Yüz yıl	Klasik Türk Edebiyatı	Âşık Ömer	17. Yüz yıl	Halk Edebiyatı	Mefâ'îlün – Mefâ'îlün – Mefâ'îlün – Mefâ'îlün	Gazel
Matla Beyit (Fuzûlî)	Ezel kâtibleri uşşâk bahtın kare yazmışlar Bu mazmûn ile hat ol safha-yı ruhsâre yazmışlar						
Matla Beyit (Âşık Ömer)	Ezel kâtipleri hatt-ı siyâhın kara yazmışlar Benim baht-ı siyâhım kara üzre kara yazmışlar						
Şeyhî	15. Yüz yıl	Klasik Türk Edebiyatı	Hatâyî	16. Yüz yıl	Halk Edebiyatı	Mefâ'îlün - Mefâ'îlün Fe'ülün	Gazel
Matla Beyit (Şeyhî)	Gönül bende tapuçı cân senündür Ne buyursan şehâ fermân senündür						
Matla Beyit (Hatâyî)	Ne buyursan şehâ fermân senündür Yoluda cân u baş kurbân senündür						
Şeyhî	15. Yüz yıl	Klasik Türk Edebiyatı	Hatâyî	16. Yüz yıl	Halk Edebiyatı	Mefâ'îlün - Mefâ'îlün Fe'ülün	Gazel
Matla Beyit (Şeyhî)	Ayagın toprağı cân menzildir Eşigin ehl-i irfân menzildir						
Matla Beyit (Hatâyî)	Yanagun ey perî cân menzildir Bu bülbülnün gül-istân menzildir						
Fuzûlî	16. Yüz yıl	Klasik Türk Edebiyatı	Huzurî	20. Yüz yıl	Halk Edebiyatı	Fâ'ilâtün – Fâ'ilâtün – Fâ'ilâtün – Fâ'ilün	Gazel
Matla Beyit (Fuzûlî)	Çeşm-i sûret-bâzıma müjgân saf-ı hengâmedir Kana batmış her müjem bir şüh-ı gül-gün-câmedir						
Matla Beyit (Huzurî)	Mest-i câm-i vahdetiz her tavrımız mestânedir Gönlümüz ruhsâr-ı yâre subh u şâm pervanedir.						

SONUÇ

Halk ve klasik edebiyatımızın Türk edebiyatının farklı kolları olarak birçok müşterek noktaları bulunmaktadır. Nazire geleneği de bu müşterek noktalardan birisidir. Şairlerin yetişmeleri, model aldıkları şairlerin taklit edilmesiyle başlar sanatçının kendini her yönden geliştirerek ortaya özgün eserler çıkarmasıyla neticelenir. Halk edebiyatı ve Klasik edebiyat arasındaki etkileşimin yansımaları olan ilk nazire örnekleri halk şairleri tarafından yazılmıştır. Türk edebiyatında nazire şartları arasında yer alan, ölçü, kafiye, redif, konu ve eda gibi unsurlara Halk şairlerinin tam olarak uymadığı yapılan incelemelerde görülmüştür.

Klasik şairlerimize nazire yazan, çalışmamızda irdelediğimiz halk şairleri; Erzurumlu Emrah, Dertli, Bayburtlu Zihnî, Âşık Ömer, Hatâyî ve Huzurî'dir. Nazire yazılan şairlere bakıldığında Fuzûlî, Bâkî, Nedim, Şeyhî,

Ahmed-i Dâî gibi Türk edebiyatının zirve isimleri olduğu görülmektedir. Halk şairlerinin yazmış olduğu nazirelerle klasik edebiyat geleneğini yakından takip etmişler ve başarılı örnekler vermişlerdir. Erzurumlu Emrah, Bayburtlu Zihni ve Âşık Ömer yazdıkları nazirelerle klâsik şairleri başarılı bir şekilde taklit etmişlerdir.

Halk şairlerinin klasik şiir geleneği içerisindeki şairlerimize yazmış oldukları nazirelerde kelime serveti açısından sıkıntı yaşamadıkları görülmektedir. Halk şairlerimiz klasik şiirin kelime servetine vakıf olmaları yanında konuşma dilini nazirelerinde yansıtmışlardır. Nazire yazmak için seçilen şiirlerin nazire mecmualarında en çok tanzir edilen şiirler olması halk şairlerinin klasik şiirin estetik zevk anlayışından haberdar olduklarını göstermektedir. Nazireler bir zemin şiire bağlı yazılan şiirler olduğundan nazire yazan şairler, model aldıkları şiire yazdıkları nazirelerle birbirleriyle de bağ kurmuş olarak değerlendirilebilirler.

KAYNAKÇA

1. Karavellioğlu, M. A. Şeyh Gâlib'in Gubâr'ye Naziresi. Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, 2011. 25-11.
2. Yağbasan, M. Z. Halk Edebiyatı Divan Edebiyatı Etkileşimleri. İstanbul: Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1992.
3. Yavuz, K. Türk Şiirinde Nazire. Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, 2013. 359-424.
4. Çandır, M. Türk Şiirinde Nazire Geleneği ve Kul Himmet'in Şiirlerinde Nazirecilik. CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 2013. 478-492.
5. Uysal, Y. Halk ve Divan Edebiyatı Müsterekliği Bağlamında . Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, 2021. 195-206.
6. Erkal, A. Bir Divan Şâiri Olarak Erzurumlu Emrah. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi , 2017. 304-324.
7. Yakup Karasoy - Orhan Yavuz. 17. Yüzyıl Saz Şâiri Âşık Ömer Üzerine Bazı Mülâhazalar. Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi , 2003. 177-215.
8. Cemal Kurnaz, Halk ve Divan Şiirinin Müsterekleri Üzerine Denemeler, Akçağ Yayınları, Ankara, 1990.
9. Akdemir, İ. Erzurumlu Emrah'ın Hayatı ve Eserleri. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2011.
10. Köprülü, F. 19. Asır Saz Şairleri Erzurumlu Emrah. İstanbul: Evkaf Matbaası. 1929.
11. Sakaoglu, S. Ercişli Emrah. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları. 1987.
12. Köprülü, M. F. Türk Saz Şairleri. Ankara: Güven Basımevi. 1962.
13. Kahve, M. Y. Divan-ı Hikmette Organ Adlarının Kullanımı Üzerine Bir Değerlendirme. Turkologia, 2022. 66-92.
14. Çelepi, M. S. Âşık Ömer Divânı'nın Tahlili. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi. 2005.
15. İbraev, M. Âşık Ömer'in Taşkent'te Basılmış Divanı Üzerine Bir İnceleme. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü. 2007.
16. Pala, İ. Divan Edebiyatı. İstanbul: Kapı Yayınları. 2011.
17. Köksal, M. F. Sana Benzer Güzel Olmaz-Divan Şiirinde Nazire. İstanbul: Büyüyen Ay. 2018.

18. Karadayı, O. N. Şiirlerinden Hareketle Erzurumlu Emrah'ın Tarikat Çevreleri ile İrtibatı Ve İlahî Aşk Anlayışı. Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi , 2014. 215-242.
19. Özmen, M. Ahmed-i Dâ'î. Ankara: TDK Yayınları. 2017.
20. Erkal, A. Erzurumlu Emrah Divanı. Ankara: Birleşik Yayınları. 2014.
21. Küçük, S. Bâkî Dîvânı. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. 1994.
22. Doğan, A. S. Erzurumlu Emrah'ın Hayatı ve Eserleri. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi. 1996.
23. Macit, M. Nedim Divânı. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları . 2017.
24. Doğan, M. N. Leylâ ve Mecnun. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı. 2021.
25. Atik, H. Nakşî Ali Akkirmânî Divânı. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2003.
26. Erbay, N. Bayburtlu Zihni Dîvânı. Erzurum: Bayburt Üniversitesi Yayınları. 2014.
27. Düzgün, D. Dertli Divanı Karşılaştırmalı Metin. Erzurum: Fenomen Yayıncılık. 2011.
28. Pala, İ. Divân Şiiri Antolojisi. İstanbul: L&M Yayınları. 2003.
29. Yakup Karasoy - Orhan Yavuz. Âşık Ömer Divanı. Konya: İnci Ofset. 2010.
30. Kılınç, A. Füzulî Divânı. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları. 2021.
31. Mustafa İsen - Cemal Kurnaz. Şeyhî Divanı. Ankara: Akçağ Yayınları. 1990.
32. Macit, M. Hatayî Divânı. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları. 2017.
33. Gölpınarlı, A. Fuzûlî Divânı. İstanbul: İnkilap Kitabevi. 1961.
34. Gökalp, M. Şair Keşfi ve Âşık Huzûri. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları. 2001.

Аңдатпа

Назира – бұл ақынның басқа бір ақынның өлеңін өлшем, ұйқас, мазмұн жағынан қолданып қайтадан жазуы. Өнерпаз еліктеуден бастай отырып, өзін-өзі жетілдіріп, одан да жақсысын жарыққа шығарады. Сондықтан да ақындардың қалыптасуында, өзін-өзі дамытуында, шеберлігін шыңдауында назирашылық үлкен маңызға ие болған. Назира дәстүрін алғаш рет классикалық әдебиетте қолданса, кейін назира халық әдебиеті ақындары тарапынан қолданған. Назиралар бір тілде жазылған шығармалар секілді әртүрлі тілде жазылған шығармаларды жазу арқылы мәдениетаралық өзара байланысты қамтамасыз етті. Бұл мақалада классикалық әдебиет пен халық әдебиеті арасындағы қарым-қатынастың маңызды элементі саналатын назиралық дәстүрдің көріністерін анықтау негізі мақсат болып табылады. Бұл бағытта классикалық және халық әдебиетіндегі негізгі өзара байланыстар назиралық мысалдар арқылы анықталады. Халық ақындарының классикалық ақындарға жазған назира жазуының түбінде қызығушылық пен еліктеушілік болды. Халық ақындарының классикалық ақындарға жазған назиралары екі әдебиеттің ортақ тұсын арттыратын мысал еді. Классикалық әдебиет ақындары жазған назиралармен қатар, халық ақындарының бір-біріне жазған назиралары белгілі. Халық ақындарының назира үлгісімен жазған өлеңдерімен қатар, классикалық ақындардың дәстүрінде де таңдандыратын, сұрыпталған еңбектер бар екені байқалады.

Кілт сөздер: назира, еліктеу, классикалық әдебиет, халық әдебиеті, назира журналдары

(Билал ЕЛБИР, Юсуф АЙДЫН. КЛАССИКАЛЫҚ ӘДЕБИЕТ ПЕН ХАЛЫҚ ӘДЕБИЕТІНІҢ ӨЗАРА БАЙЛАНЫСЫНДАҒЫ НАЗИРАЛАР)

Аннотация

Назире - это переписывание поэтом стихотворения другого поэта с использованием таких элементов, как размер, рифма и содержание. Художник имеет возможность показать себя с лучшей стороны, совершенствуя себя в производственном процессе, который он начинает с подражания. По этой причине назире играло важную роль в воспитании, саморазвитии и мастерстве поэтов. Первые отражения традиции назире встречались в классической литературе, а затем назире стали использовать и поэты-народники. Назире обеспечивало межкультурное взаимодействие, будучи написанным на произведениях, написанных на разных языках, а также на произведениях, написанных на одном языке. В данном исследовании ставится задача выявить отражения традиции назире, которая является одним из важнейших элементов взаимоотношений классической литературы и народной литературы. В этом направлении выявлены некоторые родственные примеры назире в классической и народной литературе. Восхищение и подражание оказали влияние на то, что народные поэты писали назире для классических поэтов. Назире, написанные народными поэтами поэтам-классикам, являются примером, который увеличивает общие черты двух литератур. Известно, что народные поэты писали друг другу назире, за исключением назире, написанных поэтами классической литературы. Было замечено, что стихи, написанные народными поэтами в назире, также являются произведениями, которыми восхищаются и которые расположены в традициях классической поэзии.

Ключевые слова: назире, классическая литература, народная литература, межмуа назире, подражание.

**(Билал ЕЛБИР, Юсуф АЙДЫН. НАЗИРЕ В КОНТЕКСТЕ
ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ КЛАССИЧЕСКОЙ И НАРОДНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ)**